
Bijna in het hart van het Gooi, tussen Hilversum en Bussum, wordt door het Goois Natuurreservaat in het westelijk deel van de voormalige zanderij Crailo vochtige en natte natuur gecreëerd.

Dick A. Jonkers

Natuurontwikkeling bij Zanderij Crailo biedt vogels perspectief

Aan de Naarderweg, de provinciale weg van Hilversum naar Bussum, ligt een deel van de voormalige Zanderij Crailo. In de zomer van 1997 is dit gebied letterlijk op de schop gegaan. De eerste stap voor een natuurontwikkelingsproject is daarmee gezet. Vrijwel tegenover de Zanderij ligt het voormalige waterwin-gebied van het Provinciale Waterleidingbedrijf Noord-Holland. Daarin bevindt zich het Pompgebouw, het toekomstige verenigingsgebouw van de vogelwerkgroep, KNNV en IVN. Wat is er mooier dan een studiegebied zo dicht voor de deur te hebben liggen? Er ligt dan ook een plan om de ontwikkelingen van de vogelstand in dit gebied te gaan volgen.

Zand is eeuwenlang een belangrijke delfstof in het Gooi geweest. Het werd al in de zeventiende eeuw gebruikt voor het ophogen van laag liggende terreinen bij Amsterdam. Daardoor konden de grote uitbreidingen van deze stad worden gerealiseerd. Rond 1870 kregen de plannen voor de spoorlijn Hilversum-Amsterdam gestalte. Om een doorgraving voor de spoorbaan te verkrijgen moest er een afzanding worden uitgevoerd. Het hiervoor gedolven zand uit de zanderij Crailo is toen in eerste instantie gebruikt voor de spoordijk door het Naardermeer. In die tijd kende men dus kenne-

lijk ook al win-winsituaties. Later is het zand ook voor andere doeleinden gebruikt en o.a. aan de Gooise Kalkzandsteenfabriek verkocht. Ieder jaar verdween ongeveer 100.000 m³, zodat er nu een dal van plaatselijk 800 meter breed ligt (Zeiler 1994). Het hoogteverschil met de omgeving bedraagt daardoor ruim zes meter.

In de periode dat de Zanderij nog in bedrijf was, was het er goed toeven voor oeverzwaluwen. Uit de tweede helft van de jaren dertig is bekend dat deze zwaluwtjes er al nestelden; in 1945 werden er 200 bewoonde holen geteld (Jonkers e.a. 1987). Na het beëindigen van de grave-rij is het westelijk deel omgevormd tot agrarisch gebied. De dikte van de bouwvoor (herkenbaar als een laag zwarte aarde) bedraagt enkele tientallen centimeters. In het begin van de jaren negentig slaagde de Stichting Gooisch Natuurreservaat er in om het zuidelijk deel van dit gebied aan te kopen. In het uiterste puntje daarvan bevond zich een woonhuis met opstallen, dat sindsdien door het GNR als kantoor wordt gebruikt. Verder bevindt zich hier de werkplaats.

Begin 1996 kreeg de stichting de kans om ook het overige deel met de bijbehorende boerderij te verwerven. Inmiddels was door rijk en provincie een beleid ingezet, dat duurzame instandhou-

ding, herstel en ontwikkeling van natuurlijke en landschappelijke waarden tot doel had: de (Provinciale) Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Binnen het gebied in de EHS dat als kerngebied is aangewezen bevindt zich de Zanderij Crailo. Gedepu-teeerde Staten gaven het grasland van het westelijk deel in het kader van de Relatienota de bestemming reservaatgebied. Daarin werd de mogelijkheid voor het realiseren van een natuurontwikkelingsproject niet uitgesloten (Gemeente Hilversum 1997).

Planvorming

Het Goois Natuurreservaat (1995) greep deze aanwijzing tot kerngebied met beide handen aan en ontwikkelde een visie voor het gebied. Het rapport Zanderij Crailo: van barrière naar ecologische corridor (Veen 1996) zag het licht. Daaraan voorafgaand waren de natuurpotenties van de Zanderij en de noodzakelijke verbindingszones in de publikatie de Gooise Ecologische Infrastructuur (GEIS) beschreven (Van der Linden 1993). Kort daarop verscheen al een volgend plan. Bureau Vista (1997) maakte een kleurrijk natuur- en landschapsplan voor het westelijk deel van de Zanderij. Hierin wordt gepoogd een ruimtelijke uitwerking van de visie die in het GNR-plan wordt gegeven uit te werken.

Vochtige en natte natuur in het droge Gooi zijn trefwoorden bij de vormgeving aan de ecologische potenties van de Zanderij. De functie als verbindingsschakel tussen de Bussumerheide en het Spanderswoud, te realiseren door drie aan te leggen verbindingzones, is het tweede belangrijke element in dit plan. Alsof het nog niet genoeg was verscheen er in het begin van 1997 het "Ontwerp Structuurvisie Zanderij Crailo" (Gemeente Hilversum 1997). In hoofdlijnen komt het er in deze visie op neer dat de doelstellingen voor de hele Zanderij Crailo worden geformuleerd. Deze vormen op hun beurt de kaders waarbinnen de ontwikkelingen mogen plaatsvinden. Uiteindelijk moet de structuurvisie als basis dienen voor een nieuw bestemmingsplan. Over de landschappelijke en natuurontwikkeling van de Zanderij als geheel wordt in de visie het volgende opgemerkt "*Een landschappelijk samenhangende inrichting, die bijdraagt aan het duurzaam ecologisch functioneren, is gewenst. De visie van het GNR geeft hiertoe een waardevolle aanzet*".

Ecoduct

In het navolgende wordt alleen ingegaan op het deel tussen de Naarderweg en de Bussumergrintweg.

Om de verbinding tussen de heidevelden en het Spanderswoud tot stand te brengen zullen drie corridors worden aangelegd. De noordelijke zal uit droog bos en een bosrand bestaan en is bedoeld voor kleine zoogdieren als rosse woelmuis, hermelijn, vlermuizen en vlinders die bosranden prefereren.

De middelste corridor bestaat uit een ecoduct. In het verenigingsblad van de Vrienden van het Gooi is onlangs uitvoerig aandacht aan deze "beestenbrug" besteed (Van Norren 1996). De

Zanderij Crailo, gezien in noordelijke richting: werk in uitvoering

Foto: Pieter Schut

zuidelijke corridor tenslotte zal uit een ven met een natte bosrand en bos zijn samengesteld en moet een functie voor de verplaatsingen van ree en boomarter vervullen.

De ruimtes tussen de corridors worden deels afgegraven met flauw hellende taluds, waardoor variatie ontstaat in voedselrijkdom en vochtklasse, een garantie voor een grote verscheidenheid aan flora en fauna. Planten als waterranonkel en diverse fonteinkruiden zijn te verwachten. Waterinsecten en libellen vinden er een goed voortplantingsgebied. Salamanders zullen evenals kikkers de diverse wtertjes zeker gaan bevolken, terwijl vlermuizen uit het Spanderswoud vanaf de schemering er hun jachtgebied zullen hebben.

Beheer is niet alleen noodzakelijk om te voorkomen dat na de pioniersfase met alleen zand en water het gebied langzaam maar zeker dichtgroeit en het een berkenelzenbroekbos wordt. Maaien, begrazen en niets doen, op plaatsen waar bijvoorbeeld bos mag ontstaan, zullen tot de ontwikkeling van diverse natuurtypen leiden.

Tussen de waterpartijen en het bos/heideterreintje De Snip, dat

aan de Bussumergrintweg grenst, ligt nu nog grasland. Hier zullen droog begraasd bos en droge heide moeten gaan ontstaan, waar allerlei voor de heide kenmerkende soorten als levendbarende hagedis en heidevlinder hun plek moeten gaan veroveren.

Een dijk aan de oostzijde, parallel lopend aan de Naarderweg, schermt het gebied af. De dijk heeft onder andere als voordeel dat vogels niet meer als verkeersslachtoffer kunnen vallen, want zij worden nu over de weg heen geleid.

Het dijklichaam bestaat uit de grond die is vrijgekomen bij het afgraven van de bouwvoor en wordt beplant met brem en gaspeldoorn. Samen met andere opgeschoten planten en struiken zullen de hierdoor gevormde struwelen een aantrekkelijk geheel vormen voor kleine zangvogels, bijen en dagvlinders.

De voormalige boerderij blijft intact en krijgt een functie als beheerboerderij voor vee dat in het reservaat als grazer is ingezet. De totale oppervlakte van bijna 30 hectare wordt voor de recreatie ontsloten door een soort wandelspoor met hier en daar een markering van zwerfkeien en op natte plaatsen een

knuppelpad. In educatief opzicht zijn er plannen om het gebied voor excursies te gaan gebruiken met natuurontwikkeling als thema.

Eerste stappen

Het omvormen van een grasland naar een natuurontwikkelingsgebied kost geld, veel geld. Dank zij de financiering met subsidies van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de provincie Noord-Holland en de Stichting DOEN, die fondsen verkrijgt uit de Nationale Postcode-loterij, kon in de zomer van 1997 aan het project worden begonnen.

Aanvankelijk wekten de werkzaamheden voor niet-ingewijden de indruk dat er weer een nieuw industrieterrein werd aangelegd, maar binnen korte tijd werden de contouren zichtbaar. De plassen zijn gegraven, de dijk is opgeworpen. Er wordt zelfs een fietspad over aangelegd, waardoor men een blik over het gebied kan werpen.

Inmiddels zijn Schotse Hooglanders met hun graastaak begonnen. Het zandlichaam voor het ecoduct met voedselarm zand uit de waterpartijen is geformeerd. De eerste honderden stuks jonge brem en gaspel-doorn zijn geplant. De hoge grondwaterstand heeft er voor gezorgd dat de geplande water-tjes spontaan ontstonden. Tientallen zwarte heidelibellen vlogen in die periode af en aan tussen de bosrand en het water. Een veelbelovend begin.

De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken en de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging hebben de afspraak gemaakt om samen de ontwikkelingen van de flora en fauna te gaan volgen. Het is voor iedereen de moeite waard om eens een keer een kijkje te gaan nemen.

Vogels

In de pioniersfase zullen allerlei vogelsoorten, soms in vrij grote aantallen worden aangetroffen. In september 1997 renden er al groepjes witte kwikstaarten langs de oeversranden op jacht naar insecten. Zolang de begroeiing de zandranden en andere zandige delen nog niet heeft bedekt, is het niet uitgesloten dat het tot een vestiging van de kleine plevier komt. De verwachting is dat tijdens de voorjaartrek en na het broedseizoen de slikkige waterpartijen foerageer- en rustmogelijkheden voor steltlopers bieden. In die ontwikkelingsperiode vervult het gebiedje de functie van steppingstone. Misschien doen kieviten en zelfs grutto's het gebied aan, maar oeverloper, witgatje en bosruiter behoren eveneens tot de mogelijkheden. De komst van watersnippen is niet uitgesloten. Wat de broedvogels van de plasjes en de randen betreft hangt de vestiging van soorten af van het soort ontwikkeling dat er plaats gaat vinden. Als er zich een begroeiing met riet ontwikkelt, zal wellicht een enkel paartje kleine karekiet en rietgors het gebied aantrekkelijk vinden. Dichte oeverbegroeiing zal meerkoet, waterhoen en wilde eend aanlokken. Er zijn mogelijkheden voor een oeverzwaluwwand. Een plan hiervoor wordt opgesteld. Insecten zullen er voldoende zijn, zij vliegen als het ware voor de "deur" van de broedende oeverzwaluwen langs. Natuurlijk profiteren gierzwaluw, boeren- en huiszwaluwen eveneens van dit aanbod. In de omgeving broedende boomvalken zullen van de geboden mogelijkheid gebruik gaan maken om libellen te komen verschalken. Het bloemrijke grasland zal niet tot de vestiging van weidevogels leiden, want de oppervlakte er-

van is te klein. Bovendien houden weidevogels er niet van om op percelen te gaan broeden die door bos omgeven zijn. De struwelen tenslotte kunnen diverse zangvogelsoorten aantrekken. Hier geldt, net als in de andere delen van het terrein, dat de soort begroeiing, hoogte, dichtheid en ondergroei daarvan zullen bepalen of bijvoorbeeld grasmus en kneu en/of zwartkop, fitis en tijftaf deel van de broedvogelbevolking zullen gaan uitmaken. Al met al gaan we een boeiende tijd tegemoet door de successie van de begroeiing, het beheer en de vogelstand te gaan volgen.

Literatuur

Gemeente Hilversum 1997. Ontwerp Structuurvisie Zanderij Crailo. Gemeente Hilversum, Dienst Stadsontwikkeling. 22 p. + bijlagen.

Goois Natuurreservaat 1995. Visie op de ecologische functie van de Zanderij Crailoo Hilversum. 13 p. + bijlagen

Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken (red.) 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum; 265.p

Linden, P. van der 1993. GEIS Gooise Ecologische Infrastructuur. Vereniging Milieudefensie Noord-Holland, Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer Noord-Holland, Vereniging Leefmilieu het Gooi, de Vechtstreek en Omstreken, Vereniging Vrienden van het Gooi.

Norren, F. van 1996. Ecoduct of beestenbrug. Vrienden van het Gooi (1), april 1996: 17-22.

Veen, P. 1996. Zanderij Crailo: van barrière naar ecologische corridor. Bureau Waardenburg, Culemborg. Rapport nr. 96-16. 32 p. + bijlagen.

Vista 1997. Natuur- en Landschapsplan Zanderij Crailo Westelijk Deel. Adviesbureau Vista. 12 p.

Zeiler, F.D. 1994. Onder de hei: archeologische en historisch-geografische landschapselementen in het Gooi. Matris, Utrecht. 144 p.